

Ötekinin İmgesiyle Karşılaşma ve İzleyicinin Etik Sorumluluğu: Alan Kurdi İmgesi Üzerine Eleştirel Düşünceler

Tuğba Taş, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi,
e-posta: tugbakanli@yahoo.com

Özet

Bu makalede Suriye'deki savaştan kaçarak Bodrum'dan Yunanistan'a geçmeye çalışan ailesiyle birlikte bindiği lastik botun devrilmesi sonucu hayatını kaybeden üç yaşındaki Alan Kurdi'nin ikonik hale gelen fotoğrafı bağlamında, fotoğraflanan özne ile izleyici arasında kurulabilecek etik ilişkinin sınırları sorgulanacaktır. Bu ilişki Fransız düşünür Emmanuel Levinas'ın "ötekinin yüzü" kavramı çerçevesinde tartışmaya açılacaktır. Levinas'a göre "ötekinin yüzü", bizi etik bir duruşa davet eder ve "öldürmeyeceksin" buyruğunu beraberinde getirir. Judith Butler, Levinas'ın "öteki" kavramını savaşa ilişkin fotoğraflara tercüme eder ve fotoğraftaki yüzün izleyiciden etik bir duruş talep ettiğini öne sürer. Öte yandan Butler ötekinin medya tarafından insanlıktan çıkarılacak bir tarzda çerçevelenmesiyle bu talebin geçersiz kılındığının altını çizer. Alan Kurdi'nin fotoğrafı medyada insanlıktan çıkarılmış bir öteki olarak çerçevelenmemiş gibi gözükmemektedir, buna karşın haberlerin okuyucu yorumları kısmında ve online fikir paylaşım platformlarında ırkçı, ayrımcı yorumlar yapılmıştır. Çalışmada özellikle bu yorumlar analiz edilerek izleyicinin Levinas'ın etik duruş talebine yanıt vermemesinin nedenleri tartışılacak; izleyicinin fotoğrafı yorumlama tarzının temelinde sadece tekil bir görüntünün değil, bu görüntünün alımlandığı bağlamı önceleyen, mültecilere ilişkin haberlerdeki mülteci karşıtı çerçevenin etkili olduğu savunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Alan Kurdi, Emmanuel Levinas, Judith Butler, fotoğraf, acının imgesi.

Facing the Image of Other and Ethical Responsibility of the Audience: A Critical Reflection on the Image of Alan Kurdi

Abstract

In this paper, the boundaries of the ethical relationship between the photographed subject and the audience will be questioned in the context of the iconic photograph of Alan Kurdi, aged 3, who lost his life as a result of the tire overturning with the family running from Bodrum to Greece, escaping from the war in Syria. This relationship will be examined within the framework of French philosopher Emmanuel Levinas' concept of "the face of the other". According to Levinas, the face of the other invites us to

an ethical stance and says “do not kill me”. Judith Butler translates Levinas’s concept into war photographs and claims that the image of the face of the other demands an ethical stance. But in the case of media framing dehumanizes the other, this demand is invalidated. However, even though it seems that Alan Kurdi was not framed as dehumanized other in the media, it is noteworthy that some audience wrote racist, discriminative comments about the photograph on the user-generated content sharing platforms and newspaper’s reader comments section. In this study, the reasons for audience’s failure to respond to Levinas’ request for ethical stance will be discussed by analyzing audience comments; It will be argued that the basis of the audience’s reaction is not merely about the framing of a single image, but the more general anti-refugee framework drawn in the news before it.

Keywords: Alan Kurdi, Emmanuel Levinas, Judith Butler, photography, images of pain.

Giriş

2 Eylül 2015 tarihinde Türkiye’de internet erişimi olan pek çok kişi savaşın insani bedelini gösteren bir fotoğrafla sarsıldı. Fotoğraf, Suriye iç savaşından kaçarken, Bodrum’dan Yunanistan’a geçmek için ailesiyle birlikte bindiği botun batması sonucu hayatını kaybeden 3 yaşındaki Alan Kurdi’nin cansız bedenini gösteriyordu. Daha sonra bu fotoğraf tüm dünyada mülteci krizinin sembolü haline geldi.¹ Bu ikonik fotoğraf kısa sürede pek çok yardım ve imza kampanyasının başlatılmasına gerekçe oluşturdu; Kurdi’nin fotoğraftaki görüntüsünün benzeri heykeller, resimler üretildi. Bununla birlikte fotoğrafa verilen tepkiler her zaman bir yardım çağrısı, üzüntü ya da yas ifadesi içermiyordu, tersine mültecilere yönelik nefret bu fotoğraf üzerinden yeniden üretildi. Bu yazıda Alan Kurdi’nin fotoğrafına izleyici tarafından verilen farklı tepkiler Judith Butler ve Emmanuel Levinas’ın görüşleri ile kırılabilirlik, yaralanabilirlik, yası tutulabilirlik, ötekinin yüzü, üçüncü tarafve çerçeveleme kavramları eşliğinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Judith Butler *Kırılğan Hayat, Yasın ve Şiddetin Gücü* (2005) ile *Savaş Tertipleri* (2015) kitaplarında savaş görüntülerini yaralanabilirlik, kırılabilirlik ve yası tutulabilirlik kavramlarıyla birlikte ele alırken bir “şiddetsizlik etiği” kurmaya çalışır. Bunun için Litvanya doğumlu Fransız düşünür Emmanuel Levinas’ın “ötekinin yüzü” kavramını temel alır. “Hayatın kırılabilirliğinin idrakine dayanan, Öteki’nin kırılğan hayatından yola çıkan bir etik kavrayış” bulunduğu için Levinas’a yaslandığını söyleyen Butler’a göre “etik bir karşılaşmada rol alabilmesi için yaralanabilirliğin algılanması ve tanınması gerekir”, bunun olmasının hiçbir garantisi olmasa da (Butler, 2005: 15, 56-57). Butler, Levinas’ın yüzyüze ilişkiye dayanan etik anlayışını medya dolayımıyla karşılaştığımız incinmiş yüzlere

uyarlar. Butler'a göre "Levinas'ın teolojik görüşü, insan olanın, insani keder ve acının en iyi nasıl tasvir edileceğini ve savaş açılanların 'yüzlerine' kamusal temsilde en iyi nasıl müsaade edileceğini kavramaya yönelik kültürel analizler açısından kullanışlıdır" (Butler, 2005: 15). Butler (2005) medyanın insanlaştırma ya da insanlıktan çıkarmanın çerçevesini çizdiği üzerinde durur. Ona göre insanlıktan çıkarılanlar aynı zamanda yası tutulamaz olanlardır. Ölen birinin insanlaştırılması karşısında izleyicinin verebileceği yanıt yas tutmak olacaktır ve yas, Butler'a göre ölüm karşısında takınılacak etik ve politik bir tavrıdır.

Bu yazıda Butler'dan yola çıkılarak, Levinasçı anlamda ötekine karşı etik sorumluluğun ne anlama geldiği açıklanacak, ardından ötekinin acısı ile medya dolayısıyla karşılaşmanın ne anlama geldiği ve bu karşılaşmada izleyicinin hangi tür yanıtlar verebileceği üzerinde durulacaktır. Alan Kurdi'nin ikonik hale gelen fotoğrafı bu teorik bağlamda, ötekinin imgesine verilen izleyici yanıtları çerçevesinde incelenecektir.

Ötekinin Yüzü ve Etik Sorumluluk

Emmanuel Levinas'ın felsefesini bir makalenin sınırları içinde bütünüyle kapsamak mümkün olmamakla birlikte onun belirli kavramlarına ışık tutmak konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Duygu Türk'ün (2013) belirttiği gibi Levinas, Nasyonal Sosyalizmi mümkün kılan teorik ve felsefi temelleri sarsacak bir etik anlayış geliştirmeye çalışmıştır. Bu temellerin dayandığı özne, Türk'e göre: "Aydınlanma'nın herşeyi kavrayıp açıklayabilir kapasitedeki bilen öznesi, liberal bireyin sahip olduklarını varlığının uzantısı addeden mülkiyet sahibi öznesi, Kant'ın özerk-özgür öznesi, Hegel'in doğayı dönüştüren öznesi, Spinoza'nın varlığını sürdürmekte direnen öznesi vb. olarak" düşünülebilir. Türk, Levinas'ın "kendinin efendisi" olmaya dayanan bu özne anlayışının "ötekinin efendisi" olmaya kolayca evrilebileceğinin farkında olduğunu söyler. Levinas'ın etik öznesi ise bu öznenin, diğer bir deyişle Holokost'u gerçekleştiren öznenin karşısında yer alır (Türk, 2013: 38-39). Bu bağlamda Zeynep Direk, Levinas'ta "ilk felsefe"nin ontoloji değil, etik olduğunu söylemiştir. Ontolojinin varlıkları anlama çabasının temelinde kendine yeten ve özerk bir akıl iddiası bulunduğu ve modern dönemde varlık düşüncesinin temel sorununun özgürlük olduğunun altını çizen Direk'e göre, Levinas için "ilk felsefe" temel sorunu özgürlük olan ontoloji değil, "dışsallığa saygı anlamında kuram"dır (Direk, 2005: 144). Diğer bir deyişle Levinas kendine yeten, özerk özne anlayışı yerine öteki ile ilişki içinde varlık bulan bir özne anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. Direk, Levinas'ın, "ben'in özerk özgürlüğünün yerine, başkasına karşı adil olan etik öznenin yaderkliğine geçir"diğini söyler: "Yaderklik hem başkasını, dışsallığı 'taşımak' hem de ben olmak – bir ayağı varlıkta tutarak varlıktan çıkmaktır" (Direk, 2005: 145).

Levinas'ın düşüncesinde öteki ile karşılaşma merkezi bir öneme sahiptir. Kendine yeten ve hakikatin kaynağı olan varlık varsayımına karşı çıkan Levinas'ın düşüncesinde hakikat, varlığın özerkçe erişebileceği birşey olmaktan ziyade öteki ile karşılaşmada üretilir. "Ötekiyle karşılaşma, varlığa kendinden menkul bir özgürlük atfını da önceleyerek geçersizleştirir [...] Özgürlüğüm sınırsız değil, çünkü bu dünyada yalnız değilim" (Türk, 2013: 42).

Levinas felsefesinde, öteki ile karşılaşmada "ötekinin tezahürü" "yüz"le gerçekleşir. Ona göre "Yüzün tezahürü *ziyaret*'tir [...] Yüzde tezahür eden Başkası, kendi plastik özünü bir bakıma delip geçer – yüzünün yansıdığı camı açan biri gibi. Mevcudiyeti onu açığa vuran biçimden *soyunmak*'tır."²(Levinas, 2002: 137). Levinas için yüz soyut ve çıplaktır ve bu çıplaklığı içinde talebini dile getirir:

[...]Kendi biçiminden arınmış olan yüz, çıplaklığı içinde titrer. Yüz bir sefalettir. Yüzün çıplaklığı bir yoksunluk ve beni hedefleyen doğruluğunda (*droiture*) bir yakarmadır. Fakat bu yakarma bir taleptir. Alçakgönüllülük yüzde yükseklikle buluşur. Ve böylelikle de ziyaretin etik boyutu kendini duyurur [...] yüz çağrısına kulak tıkayamayacağım ve unutamayacağım bir şekilde kendisini bana dayatır; öyle ki onun sefaletinden sorumlu tutulmaktan vazgeçemem. Bilinç, sahip olduğu öncelikli yeri kaybeder [...] Ziyaret, Ben'in bencilliğini altüst eder (Levinas, 2002: 138-139).

Levinas'ta ötekinin ziyareti karşısında; ötekinin ihtiyacı ve talebi karşısında kayıtsız kalmak mümkün değildir; ötekinin "buyur edilmesi" bir seçim ya da karar meselesi değil, bir zarurettir. Levinas'a göre "Ben olmak, [...], sorumluluktan kaçamamak demektir." Öteki ile kurulan ilişkide ben, öteki tarafından sorgulanır ve bu sorgulama ben'i öteki ile benzersiz bir dayanışma içine sokar. Bu dayanışma sorumluluktur. Levinas bunu şu sözleriyle açıklar: "Buradaki dayanışma yaratımın tüm yükünü omuzlarımda taşıyormuşçasına duyduğum sorumluluktur" (Levinas, 2002: 139). Bu tür bir sorumluluk içinde bencilliğe yer yoktur. Roger Silverstone da (2007) Levinas'ın yüz'ünün bizi sorumluluğa çağırdığının altını çizmiştir. Hans Jonas'ın biçimsel (*formal*) ve tözsel (*substantive*) sorumluluk ayırımından yola çıkan Silverstone biçimsel sorumluluğun kendi hareketlerim için sahip olduğum sorumluluk olduğunu; hayatım ve eylemlerim için hesap verebilir olmam anlamına geldiğini söylemiştir. Tözsel sorumluluk ise ötekinin içinde bulunduğu duruma karşı sorumluluktur. Tözsel sorumluluk karşılıklı değildir. İnsanlığın devamından emin olmamıza dayalı bir sorumluluktur (Silverstone, 2007: 152).

Yukarıda söylendiği gibi bu sorumluluğu üstlenme kişisel bir karara bağlı değildir.

Levinas için “Ötekinden sorumlu olma, benim bir bağlantıya girmemle, kendi kararım ile başlamış olmayacaktır. Kendimi içinde bulduğum sınırsız sorumluluk, benim özgürlüğümün önünde gelir [...]” (Levinas, 2002a: 159). Ötekine karşı taşıdığım sorumluluğun benim özgürlüğümü öncelemesi öteki ile etik ilişkinin daima asimetrik olması anlamına gelir. Türk’ün belirttiği gibi Levinas’ta ben, ötekiyle ilişkide ikincil konumdadır (Türk, 2013: 42-43). Levinas felsefesinde sorumluluktan kaçmamak ve sorumluluk üstlenmenin “kendini hiçe sayarak ilerlemek” anlamına gelmesi (Levinas, 2002: 140) ‘ben’i öteki karşısında ikincil konuma yerleştirir. Nitekim başka bir yazısında Levinas bunu açıkça ifade eder:

Yüzün incinirliğine kendimi maruz bırakmak, ontolojik varolma hakkımı tartışma konusu etmektir. Etik başkasının varolma hakkı benimkinden önde gelir – ‘öldürmeyeceksin’, ötekinin hayatını tehlikeye sokmayacaksın emrini özetleyen bir önde gelirlilik. Yüz ile etik ilişki varoluşumu başkasına tabi kılması anlamında, bakışsızdır (Levinas, 2002b: 272-273).

Levinas’a göre yüz bağlamsız bir anlamdır ve yüzün anlamı “asla öldürmeyeceksin” buyruğunu içerir. Kişiler olarak hep bir bağlam içinde var oluruz; kimliğimiz bir takım kişilerle, kurumlarla vb. ilişki içinde anlam bulur. Bir aileye mensup olduğumuzda aile bağlamı içinde, bir işimiz olduğunda kurumsal bağlam içinde “kişi”ler haline geliriz. Oysa Levinas’a göre yüzün bir bağlamı yoktur, o “kendi başına anlamdır.” Dolayısıyla ona göre yüzü düşüncenin kapsayabileceği bir içerik olarak düşünemeyiz. Levinas, bu anlamda yüzün “görülemez” olduğunu söyler. Çünkü ona göre bir denklik arayışı olan görme varlığı yutar. Yüz, görme yoluyla bilgisine erişilebilecek ve sahip olunabilecek bir nesne değildir. Dolayısıyla Levinas’ta öteki ile ilişki kurmanın asıl yolu görme değildir, “yüz ve söylem birbirine bağlıdır.” Levinas’a göre yüz bir anlam ifade eder, bir söylemde bulunur. Levinas “yüz konuşur” der, “Konuşur, her söylemi mümkün kıldığı ve başlattığı anlamda.” Yüz “öldürmeyeceksin” der (Levinas, 2002c: 326-327).

Zeynep Direk de, Levinas’ın “yüz bana bakar” ve “yüz konuşur” cümlelerinden yola çıkarak yüzün bir görme deneyimi değil, görülme deneyimi olduğunu ve “yüzün emrettiğinin” altını çizmiştir. Ona göre yüzle karşılaşma beni “herşeye benim anlam verdiğim bir dünyadan benim başkasından öğrendiğim bir dünyaya aç[ar]” (Direk, 2011). Ben başkasının yüzünü karşılarım. Direk bu karşılaşma sırasında ben’in “onu ontolojik bir izlek veya estetik bir bakışın nesnesi haline getireme[yeceğini]” söyler. Yüz, ontolojik tavrın Direk’in terimleriyle “izlekleştirme, açıklama, sınıflandırma” çabasına direnir. Direk’e göre başkasının yüzünü deneyimlemem “ontolojik ve estetik tavrın kesintiye uğradığı anda başlar.” Direk, Levinas’ta başkası ile karşılaşmadaki bu tavrı anlatmak için onun bir örneğinden yola çıkar: Levinas’ta “Başkasıyla en

iyi karşılaşma onun gözlerinin rengini hatırlamadığım karşılaşmadır. Onun gözlerinin rengini hatırlamayışım ona karşı kayıtsız, ilgisiz olduğumu göstermez; yüzün aşkınlığının alğının ya da kavrayışımın hiçbir formu tarafından içerilemez olmasının bir sonucudur” (Direk, 2005: 202). Levinas, yüzle ilişkinin alğının egemenliğinde olsa da, yüzde özgül olan şeyin algıya indirgenemeyeceğini söyler (Levinas, 2002c: 326). Gözlerinin rengini hatırlamamak, onu bir biçime, bir nesneye indirgememektir. Onun biçimini değil, aşkınlığını kavramaktır.

Ötekinin Ölümü Karşısında Etik Duruş

Alan Kurdi olayında olduğu gibi yüzün “öldürmeyeceksin” buyruğuna karşı ötekinin ölümü söz konusuysa etik özne nasıl bir duruş sergilemelidir? Butler’dan yola çıkarsak bu sorunun yanıtı yas tutma olacaktır. Butler yas tutmayı etik ve politik bir duruş olarak ele alır. Butler’a göre “Kimi yaşamların yası tutulabilir, ötekilerin yası tutulamaz olduğuna [...] karar veren ayrımcı yas tahsisi, kimin normatif olarak insan olduğuna, yaşanabilir bir yaşam ve yası tutulabilir bir ölüm sayılanın ne olduğuna dair belli dışlayıcı kavrayışlar üretmekte ve sürdürmektedir” (Butler, 2005: 12). “... [B]ir yaşamın yası tutulamıyorsa pek de yaşam sayılmaz; yaşam vasfını taşımaz ve kayda değemez” (Butler, 2005: 49). Bu “ayrımcı yas tahsisi”nin, ötekinin yüzüne karşı taşıdığımız sorumluluğu aşındırdığı söylenebilir.

Angela McRobbie de (2006), Butler’ın yas tutma süreçlerinin birbirine bağımlılığı ve kırılabilirliği daha görünür kılacağını söylediğinin altını çizer. Çünkü ona göre kaybımızı yas yoluyla duyurmamız bir tür ötekine hitap içerir ve ötekine hitap ederek aslında kırılabilirliğimizi, öteki ile olan karşılıklı bağımlılığımızı açığa vurmuş oluruz. McRobbie, kayıpla birlikte yeni bir iletişim devresi yarattığımızı söyler. Ona göre kaybın ardından yas tutarken aynı anda hem bizim bir parçamız olan hem de bizden başka olan birşeyleri kaybederiz, bu da bizi kendimize karşı gizemli ya da esrarengiz kılar. Kayıptan sonra artık eskiden olduğumuz kişi olamayız. McRobbie yasin her zaman geri çekilme ya da yalnızlık anlamına gelmediğini vurgular: “Kırılabilirlik, bize başkalarına bağımlı olduğumuzu hatırlatır.” Başkalarına bağımlı olduğumuzu kabul etmemiz ise McRobbie’ye göre yeni siyasal topluluk biçimlerine zemin oluşturabilir. “Ölmekte olan ya da halihazırda ölmüş birine duyarsız kalmak ‘bizim’ insanlığımızın temellerini sorgulamamızı gerektirir. Böylece, kırılabilirliğimiz, yani çok kolay biçimde yaralanabileceğimiz ya da zarar görebileceğimiz gerçeği, bağımlılığın tanınmasına yol açar, bu da toplumsallığın yeni biçimlerini doğurabilir” (McRobbie, 2006: 78).

Butler’ın bu konudaki yaklaşımını temel alan Tal Morse (2017) ise, bunun bir “ahlaki kozmopolitan dayanışma” olduğunu söyler. Morse’a göre bu dayanışma

ötekinin talihsizliğine yönelik duyarlılık ve ahlaki talep üzerine kuruludur. Ötekinin karşı sorumlulukta temellenen böyle bir dayanışma anlayışı, Morse'a göre ahlaki zorunluluğun ulusal sınırları aştığını görmemizin yolunu açar: "Başka bir deyişle, çağdaş küresel çağdaki dayanışma, sadece benzerlik duyguları veya sözleşme öncesi bağlılık yoluyla ortaya çıkmaz. Daha ziyade bizimle, insan kırılabilirliği dışında hiçbir şeyi ortak olmayan ötekilerin görünümüne bir tepki olarak ortaya çıkabilir" (Morse, 2017:3). Özetle, bu yaklaşımda kırılabilirlik tüm insanların ortak paydasıdır ve eğer bunun farkına varırsak, etik sorumluluğumuzu da üstlenebiliriz.

Ötekinin Acısının Görsel Temsili

Sara Ahmed'in söylediği gibi acı "ona tanıklık eden kişilerle ilişki içerisinde [...]yüzeye çıkar' ve varlığını doğrular" (Ahmed, 2014: 47). Tanıklık günümüzde medya dolayısıyla sağlanır. Levinas'ın etik kuramı ise yüz yüze iletişimi temel almaktadır. Judith Butler (2005, 2015), Levinas'ın yüz yüze iletişime dayalı etik anlayışını medya dolayısıyla tanıklık sağlayan imgelere uyarlar. Medyadaki farklı temsil pratiklerinin insanlaştırma ve insanlıktan çıkarmayla olan bağlantısını sorgulayan Butler, bununla birlikte çerçevelemenin hayatları nasıl yası tutulabilir ya da tutulamaz olarak inşa ettiğini araştırır. Butler şu sorunun üzerine gider: "hangi hayatların insan hayatı sayılacağını belirleyen normlar, söylemsel ve görsel temsili ileten çerçevelere nasıl dâhil olurlar ve bu çerçevelerle acıya yönelik etik duyarlılığımızı nasıl sınırlanır ya da araçsallaştırılır?" "Kimin insan olup kimin olmadığını tahsis eden normlar"ın görsel olarak karşımıza çıktığını söyleyen Butler'a göre "bu normlar yüz verme ve yüzü silme amaçlı çalışır" (Butler, 2015: 77).

Eğer Levinas "yüz bana bakar" derken yüzün bir görme deneyimi değil, görülme deneyimi olduğundan bahsediyorsa imgenin de bir yüz gibi bize bakması ve bizden etik bir talepte bulunması gerekir. Butler'a göre yüzün etik bir talepte bulunması için ötekinin kırılabilirliğini idrak etmemiz gerekir (Butler, 2005: 137). Tal Morse medyanın, ötekinin kırılabilirliğinin görünür hale geldiği "ahlaki bir görünüm alanı" olduğunu söylemiştir (Morse, 2017: 4). Roger Silverstone'dan hareketle medyanın öteki ile karşılaşma alanı olarak ahlaki bir sorumluluğu beraberinde getirdiğini belirten Morse, Silverstone'un şu sözlerine dikkat çekmiştir:

Birşeyler -acı, kriz ya da sevinç imgeleri, ya da gündelik hayatın sıradanlığı- bir sayfanın üzerinde ya da bir ekranda görünür olduğunda dikkatimizi çeker. Dikkatimiz olmaksızın çok az anlamları ve etkileri olabilir. Dünyanın dolayımlanması izleyicisini gerektirir; ama izleyici olmak için arkamıza

yaslanarak tuş takımına dokunmak, fareyi tıklatmak yeterli değildir. Seyirci olmak katılımımızı ve yükümlülüğümüzü gerektirir. Süreç içinde o ya da bu şekilde sorumluluk almamızı gerektirir (aktaran Morse, 2017: 4)

Ötekinin acısını gördüğümüz andan itibaren görmezden gelemeyeceğimizi, “bilmiyorduk” diyemeyeceğimizi, sorumluluktan kaçamayacağımızı belirten Morse (2016), ötekinin acısı ile ölümüne verilecek etik yanıtlar konusunda ayırım yapmıştır: Hala hayatta olan ve acı çeken bir kişinin içinde bulunduğu durum düzeltilebilir ancak ölümün geri dönüşü yoktur. Dolayısıyla ona göre acıya verilebilecek ahlaki yanıt ölüme uygulanamaz; ölüme verilecek ahlaki yanıt yas tutmaktır (Morse, 2016: 3-4).

Medyanın gücünün farkında olan Butler, acı içeren fotoğraflara vereceğimiz yanıtların kısmen görüntülerin “görsel ve söylemsel olarak” nasıl çerçvelendiğiyle ilişkili olduğunu söyler ve fotoğrafların “bizi etik duyarlılığa açık hale getirmeleri gerek[tiğini]” savunur. Butler’a göre, Levinasçı anlamda etik sorumluluğu taşıyabilmemizin, etkili bir tepki oluşturmamızın önünü açacak çerçeveleme biçimleri vardır: “İnsanı zayıflığı ve kırılabilirliği içinde görünür kılan, insan hayatının değeri ve haysiyetini savunmamıza, hayatlar aşağılandığında ya da hayat olarak değerlerine hiç saygı duyulmadan içleri boşaltıldığında hiddetle tepki vermemize yol açabilecek çerçeveleme biçimleri vardır” (2015: 77). Öte yandan tepkisizliğe sürükleyen çerçevelenmeler bulunmaktadır: “[D]uyarlılığı peşinen önleyen ve bu önleme eylemini faal bir biçimde ve defalarca icra eden çerçeveler vardır” (2015: 77). Yas tutmak, ötekinin kırılabilirliğini idrak etmek bir ölçüde bizi acının tanıdığı kılacak, bize ahlaki bir sorumluluk yükleyecek bir çerçeveleme ile mümkündür. Butler’ın belirttiği gibi çerçeveleme sadece çerçevenin içine neyin dâhil edilip neyin dışarıda bırakılacağıyla ilgili değildir; “siyasal bir arkaplan çerçeve aracılığıyla ve çerçeve tarafından açıkça formüle edilip yenilen[ir]”, çerçeve böylece imgeyi yapılandırır. Butler görüntülerin çerçeveleme biçimlerinin hangi hayatların yasının tutulabileceği, hangilerinin tutulamayacağına yönelik ayırıcı yas tahsisiyle ilişkili olduğunu söyler (Butler, 2015: 77, 65, 72).

Butler’a göre medyada temsil hakkı elde etmek insanlaştırma için oldukça önemlidir; temsil hakkı elde edenlerin insanlaştırılma olasılığı, temsil hakkı elde edemeyenlere göre daha yüksektir; “temsil hakkı elde edemeyenler insandan aşağı muamelesi görme ya da hiç görülmemeye tehlikesiyle karşı karşıyadır” (Butler, 2005: 143). Ancak Butler haklı olarak her temsilin insanlaştırmayı garanti etmediğinin altını çizmiştir. Medyanın yüzü insanlıktan çıkarma amaçlı kullanabildiğini söyleyen Butler, kişileştirme ile insanlaştırma arasında bir fark olduğunu düşünür; kişileştirme her zaman insanlaştırma anlamına gelmeyebilir,

tam tersine insanlıktan çıkarma amacıyla devreye sokulabilir. Yani bir yüz medyada temsil alanı bulsa bile bu onun insanlaştırılacağı anlamına gelmez (Butler, 2005: 144-145). Medyada yüzlerin 'düşman' olarak temsil edilmesi Butler'a göre "Levinas'ın 'yüz'ünün en insani saydığı yanını sil[er]" (2005: 15). Dolayısıyla ötekinin sadece temsil alanı bulması değil aynı zamanda nasıl bir çerçeve içinde sunulduğu da önemlidir. Ayrıca yüzün 'düşman' olarak değil 'kurban' olarak temsil edildiğinde de insanlıktan çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını eklememiz gerekir.

Alan Kurdi'nin Acısına Tanıklık Etmek

2012'den beri Suriye'deki savaştan kaçan mülteciler, Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken; çoğunluğu komşu ülkelerde kalan mültecilerin sadece yüzde 10'u zor koşullar altında Avrupa'ya girebilmektedir (El-Enany, 2016: 13). Türkiye'den deniz yoluyla Yunan adalarına ulaşmak, mülteciler için Avrupa'ya girmenin ana yolu olmuş durumdadır. 2015 yılında 318.000 mülteci Yunanistan'a ulaşmaya çalışmış ve yaklaşık 3.000 kişi bu yolculukta ölmüş ya da kaybolmuştur (Redmond, 2015).

Alan Kurdi bu tehlikeli yolculukta hayatını kaybedenlerden biridir. Bu kayıp diğerlerinden farklı olarak fotoğraf yoluyla yüzümüze çarpmıştır. Fotoğrafta gördüğümüz şey, küçük bir çocuğun sanki uyuyor gibi kumların üzerine yüz üstü uzanmış bedenidir. Üzerinde kırmızı bir t-shirt, altında lacivert bir şort vardır. Sanki uyurken beli açılmıştır. Bedeni, ayakta duran jandarmanın bedeniyle tam bir tezatlık içindedir: büyük-küçük, dikey-yatay, canlı-ölü tezatlığı. Fotoğrafta Alan Kurdi'nin yüzünü görmeyiz. Ancak Levinas'ın da söz ettiği zaten gerçek bir yüzün ötesinde ötekinin kırılğanlığını içeren bir aşkınlıktır. Bu anlamda Alan Kurdi'nin bedeninin kendisi yüzdür ve bize bakar, etik bir talepte bulunur diyebiliriz.

Alan Kurdi'nin fotoğrafının internette nasıl dolaşıma girdiğine dair bir harita çıkaran Francesco D'Orazio (2015) Doğan Haber Ajansı'nın (DHA), sabah saat 08.42'de Yunanistan'ın Kos adasına geçmek isterken içinde buldukları botun devrilmesi sonucu 12 Suriyeli'nin öldüğüne dair haber yaptığını belirtmiştir.³ Bu habere Bodrum sahilinde çekilmiş, Alan Kurdi'nin fotoğrafının da içinde bulunduğu 50 fotoğraf eşlik etmektedir. DHA'nın haberi Alan Kurdi'nin fotoğrafıyla başlamaktadır. Saat 09.10'da ise internet haber sitesi *Diken* Kurdi'nin fotoğrafıyla birlikte haberi yayımlamıştır. *Twitter*'da Kurdi ile ilgili ilk gönderinin saati 10.23'tür. Bu gönderi kısa sürede yaygınlaşmış, saat 11.00 ile 11.30 arasında Türkiye'de 15'den fazla haber sitesi bu konuda haber yapmıştır. Bununla birlikte fotoğraf *Twitter* yoluyla tüm dünyada inanılmaz bir hızla yayılmıştır. İnsan

Hakları İzleme Örgütü'ün Acil Durumlar Direktörü Peter Bouckaert (@bouckap) krizle baş etmek için acil plana ihtiyaç olduğu yorumuyla birlikte Alan Kurdi'nin üç fotoğrafını tweetlemiştir. Bouckaert'in tweeti dünyanın pek çok yerinde 664 defa retweetlenmiş, *Washington Post* gazetesinin Beyrut temsilcisi Liz Sly'in (@Lizsly) 12.49'daki tweetinden sonra ise fotoğraf viral biçimde yayılmıştır; Sly'in tweeti 7.421 defa retweetlenmiştir. Ardından birkaç saat içinde yabancı haber sitelerinden önce *The Daily Mail*, ardından *The Independent*, *Huffington Post*, *The Guardian*, *Mirror*, *Mashable*, *ITV*, *CBS*, *NBC*, *Aljazeera*, *NBC*, *Metro*, *El Mundo* ve *Reuters* haberi baş sayfadan vermişlerdir⁴ (D'Orazio, 2015: 12-15). Türkiye'deki haber siteleri de sabahın ilk saatlerinden itibaren botun batmasıyla ilgili haber yapmaya başlamış ve haberlerde Alan Kurdi'nin fotoğrafına yer vermişlerdir.

Alan Kurdi'nin fotoğrafı Türkiye'de ve tüm dünyada büyük tepkilere yol açmıştır. Change.org sitesinde imza kampanyaları başlatılmış⁵, *The Independent* gazetesi de imza kampanyası düzenleyenler arasında yer almıştır⁶. Alan Kurdi'nin kumdan heykeli yapılmış⁷, Twitter'da #KıyıdaVuranInsanlık hashtag'i ile sayısız karikatür paylaşılmıştır⁸, bu fotoğrafın Avrupa'nın mültecilerle ilgili tutumunu değiştirmesi için çağrılar yapılmış⁹, dünyanın farklı yerlerinde "Refugees Welcome" başlığıyla eylemler düzenlenmiştir.¹⁰

Fotoğraf, tüm dünyada büyük tepkilere yol açsa da Türkiye'deki izleyici tepkisi her zaman olumlu yönde olmamıştır. İzleyicinin tepkisini analiz etmek için *Hürriyet Gazetesi*'nde yayımlanan haberlere¹¹ gelen okuyucu yorumları ile Türkiye'nin en fazla kullanıcı sayısı olan online fikir paylaşım platformları olan *Ekşi Sözlük* ve *Uludağ Sözlük*'teki konuya ilişkin yorumlara bakılmıştır. IAB (Interactive Advertising Bureau) Türkiye İnternet Ölçümleme Araştırması verilerine göre *Ekşi Sözlük* 2015'in Nisan ve Haziran ayında PC'de en fazla kullanıcı sayısı olan siteler sıralamasında 20. sırada yer almış,¹² *Uludağ Sözlük* ise 2015'in Eylül ayında akıllı telefonda en çok kullanıcısı olan siteler sıralamasında 15. sırada yer almıştır.¹³

Ekşi Sözlük ve *Uludağ Sözlük* ile *Hürriyet Gazetesi*'nin internet baskısının okuyucu yorumları bölümünde fotoğrafa ve haberlere yapılan yorumların büyük bir kısmı yas sözcükleri içermekle birlikte çok sayıda ırkçı, ayrımcı, düşmanlık içeren, hatta kimi zaman küfre varan yorumların yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu yazı kapsamında *Ekşi Sözlük*'te 2 Eylül 2015 saat 12.56'da "kıyıda vuran suriyeli göçmen çocuk cesedi"¹⁴ başlığı¹⁵ altına yapılan yorumlar ve *Uludağ Sözlük*'te 02.09.2014 saat 13.09'da açılan "kıyıda vuran suriyeli bebek cesedi" başlığı¹⁶ altındaki yorumlar ile *Hürriyet Gazetesi*'nin internet sitesinde 02.09.2015 tarihli "Ege Denizi'nde art arda göçmen faciası: 12 Ölü"¹⁷ başlıklı haber ile "5'i çocuk

12 ölü 2 kayıp: Ötesi var mı?"¹⁸ başlıklı habere; 03.09.2025 tarihli "O sahilde hayat devam etti"¹⁹ başlıklı haber ile "Minik Aylan'ın babasından çok acı ifade: Ellerimden kayıp gitti"²⁰ başlıklı habere yapılan yorumlar analiz edilmiştir.

Alan Kurdi'nin ölümüne ilişkin olarak *Uludağ Sözlük* ve *Ekşi Sözlük*'te kimi kullanıcılar tarafından sevinç belirten cümleler kurulmuştur.²¹ Bununla birlikte yorumlarda bir takım ortak temaların öne çıktığı gözlenmektedir; Suriyeliler ülkelerindeki savaştan kaçan "korkaklar", "vatan hainleri" olarak; Türkiye ve Türkler için tehdit unsuru olarak; Türkiye'nin kendilerine sunduğu olanaklara tamah etmeyen "nankörler" olarak konumlandırılmışlardır. Kimi zaman tek bir yorumun bu temaların tamamını içerdiği görülmektedir.

Özellikle *Uludağ Sözlük*'teki yorumlarda Suriyeli mültecilerin "korkak" ve "vatan haini" olduklarına dair söylemlerle, bu nedenle ölümü hakettikleri söyleminin birleştiği dikkat çekmektedir. Suriyeli mülteciler kimi zaman aynı yorum içinde hem korkak olarak konumlandırılmakta hem de tehdit unsuru olarak görülmektedir. Suriyeli mültecilerin tehdit olarak görüldüğü örneklerde, mülteciler "yağmacı", "tecavüzcü", "hırsız", "gaspçı", "katil", "kirli" sözcükleriyle tanımlanmaktadır. Bunun yanında tehdit unsuru olarak görülmelerinin soy birliği ile birleştiği örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin onlara sunduğu imkânlar karşı nankörlük ettikleri ve bu nedenle başlarına gelenleri hak ettiklerine dair imalar içeren yorumlar dikkat çekicidir. Yorumlarda öne çıkan diğer bir nokta özellikle *Uludağ Sözlük*'te kan birliği, ırk birliği üzerinden "asıl mağduru" Türkler olarak kuran söylemdir: "kendi ülkenizdeki bir sürü evsiz aile çocuk varken ülkesinden kaçmış birine hümanistlik yapmak o kadar iki yüzlüsünüz ki..." (*Uludağ Sözlük*, salvatio), "ya türkiyede açlıktan ölen her yıl 200 insan? Onlar için neden kimsenin sesi çıkmıyor da elin suriyelisi için insanlar burayı ağlama duvarına çeviriyor ... türk türk için üzülüyor bile..." (*Uludağ Sözlük*, helezon), "o kadar türk çocukları ölüyor, türk gençleri şehit ediliyor bu bebek kadar gündem olmuyor..." (*Uludağ Sözlük*, voldemortun burnu), "kuzey iraktaki doğu türkistandaki türkmen bebekleri bu akibetin daha beterine yıllardır uğruyor. ama humanistlerin (!!) sesi çıkmıyor" (*Uludağ Sözlük*, annesininminikkusu)

Alan Kurdi örneğinde, Judith Butler'ın ötekinin imgesine yönelik değerlendirmelerinde hesaba katmadığı yönlerin ortaya çıktığı söylenebilir. Butler, farklı çerçeveleme biçimlerinin, insanlaştırma ya da insanlıktan çıkarmaya yönelik işleyebileceğini, böylelikle ötekine yönelik Levinasçı bir etik sorumluluğun önünü açabileceğini ya da tıkayabileceğini söylemiştir. Yüzün medyada temsil alanı bulsa bile onun insanlaştırılacağı anlamına gelmeyebileceğini söyleyen Butler'a göre yüzün 'düşman' olarak temsil edilmesi

Levinasçı anlamda yüzün silinmesine hizmet etmektedir (2005: 15). Butler'ın burada verdiği örnekler Usame Bin Ladin, Saddam Hüseyin gibi yüzlerdir. Butler, bu yüzlerin medya tarafından belirli bir çerçeve içinde temsil edilerek aslında Levinasçı anlamda bir yüzden azade kılındıkları ve insanlıktan çıkarıldıklarından söz eder. Onlara verilen yüz Butler'e göre terörün ya da kötülüğün yüzüdür (2005: 144-145). Bizim örneğimizdeki yüz ise masum bir çocuğun yüzüdür, üstelik artık hayatta bile değildir. Ama yine de bazıları için yası tutulamaz olarak görülmüştür. Yazının bundan sonraki kısmı bunun nedenleri üzerine fikir üretmeye ayrılmıştır.

Eğer haberin nasıl çerçvelendiği, insanlaştırma ve insanlıktan çıkarmak üzere işliyorsa Alan Kurdi'nin fotoğrafının nasıl çerçvelendiğine bakmak gerekir. Aşağıda ayrıntılandırılacağı gibi, Alan Kurdi ile ilgili haberler Tal Morse'un Butler'dan yola çıkarak geliştirdiği analiz modeliyle incelendiğinde onu insanlaştırır gibi gözükmektedir. Ancak aynı zamanda onu ve genel olarak mültecileri hem kurban hem suçlu olarak kurmaktadır. Suçlu söyleminin açıkça insanlıktan çıkarmak için kullanıldığını biliyoruz ama bu makalede kurbanlaştırma da insanlıktan çıkarmanın bir biçimi olarak ele alınacaktır.

Ayrıca izleyicilerin Alan Kurdi'nin fotoğrafıyla haberlerin dışında büyük ölçüde sosyal medyada karşılaştıklarını ve mültecilere ilişkin yargılarının tek bir olayla ya da haberle değil onu önceleyen haberlerle biçimlendiğini varsayarsak sadece ilgili haberlerin analizi yeterli değildir. İzleyicilerin zihinlerinde daha önceki haberler aracılığıyla oluşturulan ve yeri geldiğinde kullanılmak üzere hazır bekletilen bir takım kalıp yargılar bulunmaktadır. Dolayısıyla Alan Kurdi'nin fotoğrafına yöneltilen ırkçı, ayrımcı yorumları anlayabilmek için onu önceleyen haberleri incelemek de zorunludur.

Alan Kurdi'ye İlişkin Yapılan Haberler

Alan Kurdi'ye ilişkin haberleri değerlendirirken IAB Türkiye İnternet Ölçümleme Araştırması 2015 Eylül ayı verilerine göre²² kullanıcı sayısı en yüksek olan 3 gazeteye odaklanılacaktır. Araştırma verilerinde PC, Smart Phone ve Tablet ayrı ayrı değerlendirilmiştir, ancak kullanıcı sayısı en yüksek olan haber siteleri bu verilerin toplamı alınarak tespit edilmiştir. Buna göre *Milliyet*, *Hürriyet* ve *HaberTürk* siteleri ilk üçte yer almaktadır. Bu gazetelerin haber sitelerinde Alan Kurdi'nin ölümüne ilişkin olarak ilk üç gün yapılan haberler analiz edilmiştir.

Görüntü analizi yaparken öncelikle görsel imgelerin çokanlamlı olduğunu ve sözcüklerin anlamın sabitlenmesine yardımcı olduğunu söylemek gerekir. Roland Barthes, basında kullanılan fotografik mesajın, merkezde fotoğraf etrafında metin, başlık, manşet ve hatta gazetenin adının bile dâhil olduğu

karmaşık bir mesaj olduğunu söyler. Basında fotoğraf tek başına izole bir yapı değildir; en azından metin, başlık ya da makale bir fotoğrafa eşlik eder (Barthes, 1977). Dolayısıyla özellikle basın fotoğraflarını analiz ederken başlık, spot, altyazı ve manşetle birlikte değerlendirmemiz gerekebilir. Bunlar John Fiske'nin sözleriyle "bize kimi zaman fotoğrafın *niçin* çekildiğini söyler ve çoğu zaman da onu *nasıl* okumamız gerektiğini belirtirler" (Fiske, 1996:146). Barthes, fotoğraf altında kullanılan sözcüklerin işlevlerini betimlemek için demirleme (*anchorage*) terimini kullanır. Demirlemenin işlevlerinden biri anlamın sabitlenmesidir, diğeri ise adlandırmadır (*denomination*). "Adlandırma bize fotoğrafın ne olduğunu basitçe söyler ve böylece onu dünya ile ilgili deneyimlerimiz içine doğru biçimde yerleştirmemize yardımcı olur" (Fiske, 1996:146).

Dolayısıyla Alan Kurdi'nin fotoğrafının basında kullanımına ilişkin değerlendirme yaparken de fotoğraf alt yazısını, haber başlığını ve haber metnini analiz çerçevesine dahil etmemiz gerekmektedir. Bu doğrultuda Kurdi'nin acısının yası tutulabilir olarak temsil edilip edilmediğini ortaya koymak için Tal Morse'un analiz modelini takip edebiliriz. Butler'dan yola çıkarak ölüm hakkındaki haberleri nasıl inceleyebileceğimiz üzerine düşünen Tal Morse (2016) medyanın ölümü nasıl temsil ettiğini, yası tutulabilir ya da tutulamaz olarak nasıl çerçevelendiğini analiz etmek için Lilie Chouliaraki'nin *The Spectatorship of Suffering* (2006) kitabında kullandığı analiz çerçevesini kullanmıştır. Chouliaraki "dolayımllama analizi" adını verdiği analiz çerçevesinde televizyonda anlam üretimi üzerine olan eleştirel ilgiyi, televizyonun izleme ve eyleme geçme konusunda belirli konumlanmaları şekillendirme işlevi ile birleştirmiştir (Chouliaraki, 2006: 71). Morse, Chouliaraki'nin analizinin televizyon haberlerini dünyaya ilişkin bilgi oluşturan, dünyayı "biz" ve "onlar" olarak sınıflandıran bir anlam rejimi olarak inceleyen ve aynı zamanda acı çekenler ile izleyiciler arasındaki güç ilişkilerini hesaba katan analitik bir çerçeve sunduğunu söyleyerek onun acı haberlerini analiz etmek için kullandığı modeli ölüm haberlerine uyarlar (Morse, 2016: 6).

Morse (2016), medya dolayımı yası tutulabilirliğin üç boyutundan söz eder: 1) ölen kişinin insan olarak kurulması 2) İzleyiciler ve uzaktaki ötekiler için uzam-zamansal ortaklığın kurulması 3) İzleyicinin tanıklığını sağlayacak bir hikâyenin üretimi. Morse, ölen kişinin insan olarak kurulması bölümüne Butler'ın sorularını sorarak başlar: "kim insan sayılır? Kimin yaşamı yaşam sayılır? Son olarak da, bir yaşamı yası tutulabilir kılan nedir?" (Morse, 2016: 7; Butler, 2005: 35). Morse'un belirttiği gibi Butler'ın soruları bazılarının sembolik ya da politik olarak insan sayılmadığı varsayımını taşımaktadır. Morse, medya tarafından dolayımllanan ölümün bizi yasa davet edip etmediğini tartışırken şu sorulara yanıt vermemiz gerektiğini söylemiştir: Bu haberleri izlediğimizde "onları canlı ve güçlü insanlar olarak düşünebiliyor muyuz? Bireysel hikâyelerini kavrayabiliyor muyuz?", yoksa

“kaybettikleri hayatları kişisel hikâyelerini anlatmak için yetersiz olan rakamlara ve şekillere” mi indirgenmiş durumda? Bu haberlere baktığımızda ölen kişinin yüzünü görüyor muyuz ya da artık yaşayamadığı hayatı hayal edebiliyor muyuz? Morse, yüzün görülmesinin Levinas’ı çağrıştırdığını söylemiştir. Morse’a göre yüzün dışında ölen kişinin ölmeden önce yaşadığı hayatı hayal edebilmemiz için adı, kişisel hikayesi, ailesi, hayalleri, değerleri, kısaca hikayelerinin çerçeveye dâhil edilmesi gerekir (Morse, 2016: 8). Butler’a göre de ölen kişilerin “adları ve yüzleri, kişisel tarihleri, aileleri, hobileri, yaşamlarını belirleyen sloganları” temsil alanının dışında tutularak insanlıktan çıkarılırlar. Bu aynı zamanda yaslarının tutulmasının önünde engeldir, yasları tutulamıyorsa yaşamış da sayılmazlar (2005: 47-49). Yüzün fotografik temsili tek başına Levinasçı anlamda etik bir talepte bulunan yüzü oluşturmaya yetmez. Morse’a göre aynı zamanda kişinin hikâyesinin de anlatılması gerekir; eğer çerçeveleme bundan yoksunsa ölen kişi yüzden yoksun bırakılmış ve böylece yası tutulamaz olarak sunulmuş, dolayısıyla izleyiciyi etik bir konuma çağırma kapasitesini yitirmiş olur.

Milliyet, *Hürriyet* ve *HaberTürk* gazetelerinin internet baskılarında yer alan haberlerde bot kazasında hayatını kaybedenlerin tümünün isimleri haber metninde yer almaz. Ancak Alan Kurdi, abisi Galip Kurdi, annesi Rihan Kurdi ve babası Abdullah Kurdi’nin isimleri kullanılmıştır. Böylece izleyenin onları bir aile imgesi içinde canlandırılmalarının, dolayısıyla empati kurmalarının önünün açılmış olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu üç gazetede olayın haberleştirilmesinde göze çarpan bir diğer ortak nitelik Alan Kurdi ve ailesinin hikâyesinin anlatılma biçimidir. Olayın oluş biçimine, Abdullah Kurdi’nin gözünden, onun sözcükleriyle yer verilmiş, ayrıca Abdullah Kurdi’yi acı içinde gösteren fotoğraflar kullanılmıştır. Bu tür bir hikâyeleştirmenin izleyiciyi çocuklarını ve eşini yitiren bir babanın acısına ortak olmaya, yas tutmaya çağırdığı söylenebilir. Diğer gazelerden farklı olarak *HaberTürk*’te Abdullah Kurdi’nin hikâyesine daha geniş yer verilmiş; doğum yeri, meslek edinmesi, evliliği hikayeleştirilerek insanlaştırılmasının önü açılmıştır. Bunun yanında her üç gazetede Alan Kurdi ve Galip Kurdi’nin hayattayken yaşadıkları hayatı hayal etmemizi sağlayacak fotoğraflar kullanılmıştır. İki kardeşin aralarında bir oyuncak ayıyla, mutluluk içinde güldükleri fotoğraf üç gazetede de görülmektedir. Bunun yanında Alan Kurdi’nin ölümünden önce çekilen ve onu uyurken gösteren fotoğraf da *HaberTürk* ve *Hürriyet* gazetesi tarafından kullanılmıştır.

Morse, izleyiciler ile uzaktaki ötekileri birbirine bağlayacak uzamsal-zamansal bir zeminin oluşturulup oluşturulmadığını analiz etmek için olayın, günlük medya rutinini askıya alıp almadığına ve olayın eşzamanlı olarak medyada yer alıp almadığına yanıt vermemiz gerektiğini söylemiştir. Ona göre eğer bu soruların yanıtı evet ise izleyicinin olaya katılması, olayın mağdurlarıyla yakınlaşması söz

konusu olabilir. Çünkü izleyici olayın kendi yaşadığı an içinde gerçekleşmesine tanık olur; olay dışarıda değil, 'burada ve şimdi' gerçekleşmektedir (Morse, 2016: 9). Bu bağlamda Alan Kurdi'nin fotoğrafının medyadaki olağan akışı kesintiye uğrattığı ve eş zamanlı olarak medyada yer aldığı için yası tutulmaya değer bir yaşam olarak belirdiği söylenebilir. Morse ayrıca, olay yerinde kamera olup olmaması, izleyiciye sunulan bakış açısı ve izleyicinin duyduğu sesin de önemli olduğunu söylemiştir. Ona göre eğer olay yerinde bir kamera yoksa, olay haritalar üzerinden anlatılarak mekan haritada bir yere indirgenir ve izleyicinin empati kurması mümkün olmaz (Morse, 2016: 10). Buradan hareketle Alan Kurdi'nin kıyıda cansız bedenini görüntüleyen bir fotoğraf makinesi bulunmasının ve olayın haritalar üzerinden değil, fotoğraflar yoluyla temsil edilmesinin de insanlaştırmamanın yolunu açtığı söylenebilir.

Morse'un analiz için önerdiği üçüncü boyut izleyiciyi tanık olarak konumlandırarak bir hikâyenin üretimidir. Morse'a göre izleyicilerin uzaktaki ötekiler için sorumluluklarının bilincine varması için metin tarafından tanık olmaya teşvik edilmelidirler. Morse, bunun için metnin yakın bir gerçeklik deneyimi yaratması ve yüzyüze karşılaşmanın yerine geçebilecek zengin bir hikâye sunması gerektiğini, ötekinin gerçekliğini hissetmesini ve düşünmesini sağlayacak görüntüler ve sesler kullanılması gerektiğini söylemiştir (Morse, 2016: 11). Bu nitelikleri Alan Kurdi'nin hayatını kaybettiği olayın haberleştirilmesi bağlamında düşündüğümüzde önceki iki niteliği de göz önünde bulundurarak izleyiciyi tanık olarak konumlandırabilecek bir hikâye kurulduğu söylenebilir. Onlar sadece haritada bir yer olarak, rakamlar olarak temsil edilmemiş, isimleri, hikâyeleri, acıları temsil alanı içine dâhil edilmiştir. Morse'un analiz başlıklarını takip ederek medyanın Alan Kurdi'nin ölümünü yası tutulabilir olarak çerçevelediğini söylememiz mümkündür. Alan Kurdi'den önce de pek çok bebek ve çocuk hayatını kaybetmiştir. Ama hiçbirinin onun gibi bir ismi olmamıştır. Alan Kurdi'nin sadece bedeninin fotoğrafını görmekle kalmayız; bir ismi vardır, geçmişteki mutlu günlerini gösteren fotoğrafları vardır, ardından yas tutan yakınları vardır. Böyle bir sunumla karşılaşmak ölen kişiyi herhangi birisi değil, belirli bir insan olarak kavramak açısından önemlidir.

Görüldüğü gibi Tal Morse'un analiz modelini Alan Kurdi'nin temsiline uyarlandığında haberlerde kurulan çerçevenin Alan Kurdi'yi ve ailesini insanlaştırdığı ve izleyiciyi empatiye davet ettiği sonucuna varılmaktadır. Ancak haber söylemini belirleyen sözcüklere bakıldığında onların aynı anda hem kurban hem yasadışı olarak temsil edildikleri de görülmektedir. *Milliyet*'te yer alan "Cesedi kıyıya vuran çocuğun acı hikayesi", "Aylan ve Galip kardeşlerin hikayesi yürekleri dağladı", "dünya yasa boğuldu" gibi ifadeler; *Hürriyet*'teki "Artık melek oldular", "işte o miniklerin hikayesi", "Aylan ve Galip'in yürek

yakan hikayesi”, “ölen çocuklarını son bir kez öpmek istedi” gibi ifadeler; *HaberTürk*’teki “minik bedenler yürekleri dağladı”, “insanlık dramı”, “Aylan ve Galip kardeşin hikayesi yürekleri dağladı”, “Cesedi kıyıya vuran çocuğun acı hikayesi” gibi ifadeler yoluyla aile kurbanlaştırılırken; *Milliyet*’teki “kaçak”, “yasa dışı yollar”, “umut yolculuğu”, “umuda yolculuk” ifadeleri, *Hürriyet*’teki “göçmen”, “kaçak”, “yasa dışı yollar” ifadeleri, *HaberTürk*’teki “umut yolculuğu”, “umuda yolculuk”, “kaçak”, “yasa dışı yollar”, “bile bile ölüme gitmek” ifadeleri ile kriminalize edilmişler, ölümleri adeta haklılaştırılmıştır.

Olayın aktörlerinin hikayelerinin anlatılması izleyicinin empati kurmasının önünü açarken “yasadışı” bir eylemde bulduklarına dair söylemin izleyicinin empatisini geri çekmesine neden olabileceği söylenebilir. Hatice Çoban Keneş’in belirttiği gibi (2016) kaçak metaforunun kullanıldığı haberlerde “bilişsel olarak kanun dışı hareket etmenin olası sonuçlarından biri de ölmek, öldürülmek, kıyıya vurmak olarak çerçevelenir. Dolayısıyla kaçak olarak kriminalize edilen mültecilerin yasa dışı yollara başvurarak kaçmalarının bir sonucu olarak ölümleri de normalleştirilmektedir”(Çoban Keneş, 2016: 274). Buradan hareketle Alan Kurdi’nin ölümünün haberleştirilmesinde “kaçak” ve “yasa dışı” sözcüklerinin sıklıkla kullanılmasının, onun ölümünü normalleştirme riski taşıdığı söylenebilir. Üstelik “yasa dışı” ve “kaçak” sözcüklerinin mültecilere ilişkin geçmişte yapılan haberlerde de sıkça kullanıldığından izleyicinin zihinsel olarak bu haberlerle bağlantı kurmasına neden olabilir. Ki bu haberler de aşağıda ayrıntılandırılacağı üzere genel olarak ırkçı ve ayrımcı bir söylem üzerine kurulmuştur. Öte yandan kurbanlaştırma da insanlıktan çıkarmanın bir aracı olabilmektedir.

İnsanlıktan Çıkarma Yöntemleri Üzerine

Lilie Chouliaraki mültecilerin kamusal söylem için temelde çelişkili bir figür olarak temsil edildiğinden söz eder; aynı anda hem jeo-politik çatışmaların kurbanı hem de Batının millet temelli küresel düzeni için bir tehdit olarak görülürler (Chouliaraki, 2012: 14). Bununla birlikte daha sonra Tijana Stolic ile birlikte yaptıkları çalışmada Chouliaraki (2017) bu ikili söylemin mültecilerin medyada temsilini açıklamak için yetersiz olduğunu belirtir. Yazarlara göre bu iki kategori hakim olmakla birlikte mülteci krizinin Batı’daki temsilini incelikli olarak tetkik etmek için yeterli değildir. Bu nedenle yazarlar beş ayrı görünürlük rejimi çerçevesinde analiz yapmayı önerirler: “biyolojik hayat olarak görünürlük”, “empati olarak görünürlük”, “tehdit olarak görünürlük”, “konukseverlik olarak görünürlük” ve “özdüşünümsellik olarak görünürlük.” Aynı zamanda kurban/tehdit söylemi içinde, daha çok tehdit olarak temsiline mültecileri insanlıktan çıkarmak üzere işlediği düşünüldüğü halde, yazarların yaptıkları bu sınıflandırma içinde kurban olarak temsil edilmenin de insanlıktan

çıkaran bir niteliği olduğunu göstermeleri önemlidir. Yazarlar tüm görünürlük rejimlerinin nihayetinde insanlıktan çıkarmaya hizmet ettiğini, biyolojik hayat olarak görünürlük ve empati olarak görünürlük olarak tanımladıkları görünürlük rejimleri içinde ise mültecilerin kurbanlaştırılarak insanlıktan çıkarıldıklarını söylemişlerdir. Alan Kurdi'nin medyadaki görünürlüğünün büyük ölçüde "empati olarak görünürlük"e uyduğu söylenebilir. Yazarlara göre "empati olarak görünürlük" ağlayan bir çocuk görüntüsü, anne ve çocuk görüntüsü ya da kurtarma ekibinin çalışanlarının görüntüleri gibi "samimi" görüntülere dayanır. Yazarlara göre diğer kategorilerden farklı olarak insanlar kiteselleştirilmez, dolayısıyla bireysellik ön planda olduğu için insanlaştırma potansiyeli taşır. Ancak acının bireyselleştirilmesinin taşıdığı bu potansiyele rağmen yazarlara göre çocuk görüntüleri mültecilerin çocuksulaştırılmasında; tükenmiş, bilgisiz, güçsüz olarak tasvir edilmelerinde rol oynar. Dolayısıyla onları faillikten ve kendilerine ait sesten yoksun kılar. "Biyolojik hayat olarak görünürlük" ve "empati olarak görünürlük" kategorileri incinebilir olan ötekinin bizim bakımımıza muhtaç olduklarına dair ahlaki bir görüşü taşır. Bu da onları kendi başlarına varlık olmaktan ziyade bizim ilgimize muhtaç varlıklar olarak kurduğu için insanlıktan çıkarmanın bir yolu olarak işler (Chouliaraki ve Stolic, 2017: 7, 11).

"Empati olarak görünürlük"ün insanları Levinasçı anlamda etik bir duruşa çağırdığı söylenebilir. Nitekim Zeynep Direk, Levinas'ın "öldürmeyeceksin" buyruğunun, birinin ötekini öldürmekten men edilmesinin ötesinde bir "toplumsal adalet talebi" olduğundan söz eder: "Birileri yoksulluk ya da sağlık hizmetlerinin yetersizliği sebebiyle öldüğünde, hiçbir şey yapmadığım halde onları öldürmüş sayılırım" (Direk, 2005: 146). Peki etik sorumluluğu üstlenerek yapılacak şey nedir? Chouliaraki ve Stolic "empati olarak görünürlük"teki sorumluluğun "hayırsever bağış sorumluluğu" olduğunu; merhamet ve bakımı teşvik ettiğini söylerler (Chouliaraki ve Stolic, 2017: 7). Bu olumlu birşeymiş gibi görünse de "ötekini kurbanla eşitleme"nin önemli tehlikeleri vardır. Duygu Türk'e göre, Levinasçı anlamda kendisi için hak talebinde bulunmayan ama "öteki için fedakârlıktan çekinmeyen" etik özne başat kılındığı anda bunun siyasal anlamı "kendisi için hak talep etme gücünün olumsuzlanıp marjinalleştirilmesidir." Levinas'ta başkası için değil, kendisi için hak talebinde bulunan kişi etğin öznesi olamaz (Türk, 2013: 106). Nitekim gerek Alan Kurdi için yapılan yorumlarda, gerekse onun öncesinde yapılan haberlerde kurban pozisyonunun dışına çıkıp kendi hakkını savunan, daha iyi bir yaşam için mücadele eden Suriyeli mültecilerin marjinalleştirildikleri, "nankör" olarak damgalandıkları görülmektedir. Örneğin, Kilis sicağında klima talep eden mültecilerin bu istekleri "sıradışı" olarak görülüp medyada "isyan" olarak çerçeveselenmiştir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 167). Alan Kurdi'ye ilişkin olarak bir Ekşi Sözlük yazarı şöyle yazmıştır: "adamlar bizden

daha geniş haklara sahip ona rağmen kamplarda yemekleri beğenmedik diyerek olay çıkartıyorlar kampları ateşe veriyorlar askerleri taşılayıp ağır yaralıyorlar üstüne ‘burada hizmet çok kötü bilsek gelmezdik’ diye utanmadan açıklama yapıyorlar” (*Ekşi Sözlük*, tilion).

Chouliaraki ve Stolic “hayırsever bağış sorumluluğu”nun aynı zamanda mültecilerin ‘öteki’liğini bize hatırlattığını söylemişlerdir. Onlar, hem fiziksel olarak –sınırlar dolayısıyla- hem de sembolik olarak –tarihten ve karmaşıklıktan yoksun olmaları dolayısıyla- dışarıklılardır. Yazarlar bu tür bir sorumluluğun mültecilere karşı sorumluluk duygularını anlık olarak tetikleyebileceğini, ama nihayetinde kısa süreli ve değişken olduğunu söylemişlerdir. Nitekim 13 Kasım 2015 Paris saldırılarında bu duygular kolaylıkla korku ve öfkeye dönüşebilmiştir (2017: 7-8). Alan Kurdi’nin fotoğrafının yaygınlaşmasından sonra pekçok insan bu tür bir sorumlulukla hareket etmiş, ağlamış, imza kampanyalarına katılmış, bağışlar için çağrılar yapılmıştır. Burada söz konusu olan esasında “yüce gönüllü” insanların dayanışmadan ziyade kendilerinden aşağı gördükleri bir insan topluluğuna yardım etmelerinden ibarettir. Dolayısıyla yardım eden/edilen hiyeyarşini yeniden üreten bir niteliğe sahiptir. Üstelik bu tür bir sorumluluk duygusu oldukça geçici, kırılabilir ve değişkendir. El-Enany (2016) Avrupalıların bu fotoğrafta kendi çocuklarını, yeğenlerini gördükleri için böyle bir tepki verdiklerini belirtir ve Twitter’deki *#CouldBeMyChildhashtag*’inin bunu gösterdiğini söyler. Bununla birlikte Avrupalıların tepkilerinde Alan Kurdi’nin açık tenli olmasının etkili olduğunu söyleyen El-Enany, “hayatını kaybeden kişi ‘sakallı erkek bir mülteci’ olsaydı ne olurdu?” diye sorar. Onun da söylediği gibi Avrupa toplumlarında yükselişte olan İslamofobi nedeniyle, Müslümanlığın kodlarını taşıyan görüntüler insanlaştırmayı engeller ve bu durumda merhametten ziyade korku hissedilmesi daha olasıdır (El-Enany, 2016: 13-14).

“Empati olarak görünürlük”teki sorumluluk “tehdit olarak görünürlük”teki sorumlulukla kolaylıkla yer değiştirebilir. Yazarlar, “tehdit olarak görünürlük” rejiminin “toplumsal düzenimizin ırsal ve kültürel ‘ötekiler’ tarafından bozulacağı korkusu”na dayandığını söylemişlerdir. ‘Ortak insanlık’ belirteci olarak ‘acı içindeki bedenler’ imgesinin aksine, korkunun görselleştirilmesinde mültecilerin ırksallaştırılması ön plandadır. Özellikle ten renkleri ve giysileri kötü ötekinin belirteçleri olarak kullanılır. Ağlayan çocuk imgesine karşı “duygusal yakınlık” mültecileri “koruma nesnelere” olarak kurarken, koyu renkli adama olan “fiziksel yakınlık” onu güvenliğimizi tehdit eden “kudurmuş” insanlara dönüştürür (2017: 8). “Tehdit olarak görünürlük” rejimindeki sorumluluk, çevresel tehditlere karşı sorumluluktur. Ve bu tür bir sorumluluk, sınırların “tehdit”lere karşı kapatılmasına savaşın kurbanlarını koruma karşısında öncelik verir. Bu tür bir sorumluluk, bizim gibi olmayanları kötülemenin ötesinde

ötekilerin dışlanması meşru kılar. Örneğin tehdit imgelerinin popülerliği ve “göçü durdur” politikaları kesinlikle bu “biyopolitik sorumluluk” a dayanmaktadır. Ve bu sorumluluk anlayışında “sakallı erkek mülteci” imgesi çok hızlı bir şekilde ağlayan çocuk imgesinin yerine geçebilmektedir. “Sadece koyu ten renginin görseiliğinden ziyade, burada öncelikli olarak yer değıştirebilirlik, masum çocukların kötü teröristlere dönüşmesi, bir güvenlik aracı olarak işlemektedir” (Chouliarakı ve Stolic, 2017: 8). Savaştan kaçan, ülkelerini terk etmek zorunda bırakılan Suriyeli mülteciler mağdur durumdadır. Ancak Türkiye’de Suriyelilere yönelik toplumsal söylemde onların tehdit unsuru olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Küçücük bir çocuğun cansız bedeni üzerinden bile bu söylem devam ettirilebilmektedir.

Chouliarakı ve Stolic’in kavramsallaştırdıkları “tehdit olarak sorumluluk” rejimini Levinas’ın üçüncü taraf kavramıyla birlikte düşünebiliriz. Levinas düşüncesinde, yüz yüze ilişkide ötekinin yüzüne karşı bir sorumluluk taşıdığımızı hatırlayalım. Ama Levinas dünyanın iki kişiden ibaret olmadığını farkındadır ve bu nedenle diğeri ötekilerden yani üçüncü taraftan söz etmiştir. Peki üçüncü taraf yüz yüze ilişkide nereye denk gelir? Levinas felsefesi için ben-öteki ilişkisinde üçüncü taraf vazgeçilmez bir unsur olmakla birlikte Levinas bu kavramını farklı yazılarında birbirinden farklı anlama gelecek şekilde kullanmıştır (Bernasconi, 2011: 33-34). *Tümlük ve Sonsuzluk*’ta Levinas’ın üçüncü tarafı, ben-öteki ilişkisine “dışarıdan bakan bir gözün imkânsızlığı” veya ötekinin yüzünde gördüğüm “tüm insanlık” anlamına gelecek şekilde kullandığını söyleyen Türk, üçüncü tarafın rolünün bunlardan ibaret olmadığını, Levinas’ın bu kavramı daha farklı anlamlarda da kullandığının altını çizmiştir. Levinas’ın, ben-öteki-üçüncü taraf ilişkisinde öteki ile üçüncü taraf arasında koyduğu mesafe bu makale için önem taşımaktadır. Duygu Türk’ün (2013) yorumundan yola çıkarsak öteki ile üçüncü taraf arasında bir ihtilaf vardır ve ben, bu ihtilafı “taraf” olmak durumundadır. İhtilaf, mağdur ve zulmeden ikiliğinden doğar ve etik özne mağdur ötekinin yanında yer alırken zulmeden ötekine karşı mesafeli durmalıdır. Ancak burada temel sorun hangi tarafın etik sorumluluk duyulacak olan öteki, hangi tarafın “ötekini kendine karşı savunacağım” üçüncü olarak konumlandırılacağıdır. Levinas bunun yanıtını vermiyor gibidir. Türk tam da bu noktada taraf seçmenin siyasal bir karar olduğunun altını çizer. Ona göre ötekini seçerken insanlar “örneğin soy birliğini, kültürel yakınlığı, aynı dinin mensubu olmayı veya ‘yabancıya’ karşı duyarlılığı” temel alabilir ve “‘taraf tutmak’, aynı ‘mağdur olan ötekine sahip çıkma’ diliyle meşrulaştırılabilir. Böylece etik bir söylem içinde kararın siyasal olduğunun da üzeri örtülmüş olur (Türk, 2013: 62, 75, 94-95, 332). Alan Kurdi örneğinde, onun yüzüne karşı Levinasçı anlamda etik sorumluluğu üstlenmeyen kişilerin, soy birliği, kültürel yakınlık, dil birliği üzerinden Türkleri etik sorumluluk

üstlenilecek olan öteki, Suriyelileri ise tehdit unsuru üçüncü taraf olarak konumlandırdıklarını söyleyebiliriz. Bu söylemi yeniden üretenler, Suriyeliler nedeniyle işsiz kaldıklarını, tarım işçilerinin ücretlerinin düştüğünü, şehirlerde güvenle dolaşamadıklarını, saldırı ve tehdit altında olduklarını öne sürmekte, kendilerini mağdur olarak konumlandırmaktadırlar. Görüldüğü gibi mağdur ve tehdit konumları siyasal karara bağlı olarak son derece değişken olabilmektedir.

Aslında Alan Kurdi, Levinasçı anlamda üçüncü taraf olarak ya da Chouliarakı ve Stolic ayrımındaki “tehdit olarak görünürlük” rejimi içinden temsil edilmemiştir. Ancak Alan Kurdi’nin fotoğrafına yönelik galiz yorumların önemli bir bölümü tehdit olarak görünürlüğün harekete geçirdiği sorumluluk/tehdit unsuru olan üçüncü taraf karşısında ötekine karşı sorumluluk çerçevesinde gerçekleşmiştir. Hayatını kaybetmiş masum bir çocuk, potansiyel bir “hırsız”, “gaspçı”, “tecavüzcü”, “terörist” olarak görülmüş ve ölümü yas tutmak şöyle dursun alkışlarla karşılanabilmiştir. İzleyicilerin bir kısmı masum çocuk imgesiyle (yüzüyle) karşılaştıklarında zihinlerindeki “sakallı erkek mülteci” imgesini (“düşman” yüzünü) çağırıp bu imge üzerinden yorum yapmışlardır. Peki izleyicinin zihninde “sakallı erkek mülteci” imgesi nasıl oluşmuştur? Bu soruya yanıt ararken insanların tanımadıkları ötekiler ile ilgili yargılarının kendiliğinden oluşmadığından; onlara ilişkin yapılan haberlerin insanların yargı oluşturmada etkili olduğundan yola çıkabiliriz. Alan Kurdi imgesi, onu önceleyen imge rejimleriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Dolayısıyla Alan Kurdi’nin fotoğrafını önceleyen, mültecilere ilişkin zihinsel çerçevelerimizin kurulmasında etkili olan haberleri değerlendirmek gerekir.

Ülkü Doğanay ve Hatice Çoban Keneş (2016) “ırkçı ve ayrımcı söylemlerin meşrulaştırılmasında, yaygınlaştırılmasında ve yeniden üretiminde medyanın rolünü sorgulayan birçok çalışma”nın, “gazete okurlarının gündelik hayatlarında kısa süre karşılaşmalar dışında fikir sahibi olmadıkları toplumsal kesimler hakkındaki yargılarının oluşmasında, okudukları haberlerin ve gazete yazılarının önemli bir rolü olduğunun altını çiz[diklerini]” söylemişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 146). Ayrıca izleyicilerin önemli bir kısmı fotoğrafla sadece yukarıda söz edilen haberler aracılığıyla değil, sosyal medya aracılığıyla karşılaşmıştır, dolayısıyla izleyici yorumlarını değerlendirirken Suriyelilere ilişkin zihinsel şemalarının doğrudan bu haberlerle ilişkili olamayabileceğini, daha önce karşılaştıkları haberler üzerinden oluşmuş olabileceğini hesaba katmamız gerekir.

Alan Kurdi’nin hayatını kaybettiği olayın öncesinde Suriyeli mültecilere ilişkin haberlerin söylemiyle ilgili olarak Ülkü Doğanay ve Hatice Çoban Keneş’in “Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal

Gerekçelerinin İnşası” (2016) başlıklı makalelerine başvurulabilir. Zira Doğanay ve Çoban Keneş’in 2011-2014 yılları arasında *Zaman, Posta ve Hürriyet* gazetelerindeki toplam 1022 haberi analiz ettikleri çalışma, Türkiye’de konuya ilişkin yapılmış en geniş çaplı araştırmadır. Yazarlar, bu üç gazetenin ideolojik olarak farklı konumlanmalara sahip olmakla birlikte “Suriyeli mültecilere yönelik dışlayıcı tavrın ortaklığı”nın dikkat çekici olduğunu söylemişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 157).

Doğanay ve Çoban Keneş, mültecilere ilişkin yapılan haberlerde ayrımcılığın rasyonelleştirilmesinde ekonomik gerekçelerin öne sürüldüğünün altını çizmişlerdir. Suriyeli mülteciler Türkiye’deki ekonomik daralmanın, işsizliğin sebebi olarak gösterilmekte ve mültecilerin eşitsiz koşullarda çalışmalarının, yüksek kiralara ödemelerinin, işverenler tarafından sömürülmelerinin üzeri örtülmektedir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 159). Yazarların haberlerde dikkat çektikleri diğer bir ortaklık Suriyeli mültecilerin Türkiye vatandaşlarından “daha ayrıcalıklı bir konumda olduğu iddiaları ya da imaları”dır. Mültecilere kredi kartı verildiği, hastanelerden ücretsiz yararlandıkları, üniversitelere sınavsız girecekleri iddialarının nefret duygularını büyütebileceğine dikkat çeken yazarlar, haberlerdeki ayrımcı dil ile Suriyelilere yönelen linç girişimleri arasında ilişki olabileceğinin altını çizmişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 161-162). Haberlerdeki diğer bir ortak tema güvenlik sorunudur. Suriyeli mültecilerin Türkiye vatandaşlarına yönelik bir tehdit unsuru olarak çerçevelendiğini belirten yazarlar, mültecilerin “kendilerine yapılan iyiliğe karşı nankör, gaspçı, dolandırıcı, saldırgan, tecavüzcü gibi ifadelerle” haber başlığına taşıdıklarını söylemişlerdir. Doğanay ve Çoban Keneş’in belirttiği gibi “dilencilik, gasp, tecavüz, fuhuş, cinayet, para karşılığı evlilik vb. türden eylemlerin tüm Suriyelilerle ilişkilendirildiği haberlerde mülteciler hem güvenliğimize hem de ahlak ve aile yapımıza bir tehdit olarak çerçevelenmektedir.” Yazarlar bu tür ifadelerin de Suriyelilere yönelik tepkiyi büyütebileceğinin altını çizmişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 163, 176). Mültecilere yönelik olarak yapılan haberlerde kullanılan çerçevelere ve sözcüklerle, Alan Kurdi’nin fotoğrafına yapılan ırkçı, ayrımcı yorumlar arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Her ikisinde de mülteciler tehdit unsuru olarak görülmekte; tecavüz, cinayet gibi eylemlerle bağlantılandırılmakta; yapılan iyiliğe karşı nankörlük etmekle suçlanmaktadır. Bu benzerlik, Alan Kurdi’nin hayatını kaybetmesini önceleyen haberlerin mültecilere ilişkin yaygın söylemin oluşmasında ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Alan Kurdi’nin küçücük bedenini tüm kırılğanlığı içinde gösteren fotoğrafa yönelik yapılan ırkçı, ayrımcı yorumları anlama çabasının bir sonucu

olarak ortaya çıkmıştır. Levinas felsefesinde ötekinin yüzü karşısında etik bir sorumluluk taşımamız gerekir. Butler'a göre bu sorumluluğun önünü açacak ya da tıkayacak çerçeveleme biçimleri vardır; yüzün insanlaştırılır biçimde çerçevelenmesi etik sorumluluğun önünü açar ve insanları yas tutmaya çağırır. Ancak Alan Kurdi örneğinde, yüzün ağırlıklı olarak insanlaştırılır tarzda çerçevelenmesine karşın izleyicinin Levinaşçı anlamda etik sorumluluk içinde yanıt vermediği örnekler bulunmaktadır. Bunun nedenleri üzerinde düşünürken yine Levinas'ın kavramlarından hareketle kimin öteki, kimin üçüncü taraf olarak kurulduğunun; kiminin tarafının tutulduğunun önemli olduğunu söylememiz gerekir. Taraf tutma son derece siyasi bir karardır ve izleyicilerin ideolojik eğilimleriyle yakından ilişkilidir. Alan Kurdi örneğinde izleyicinin bir kısmı Suriyelileri üçüncü taraf olarak konumlandırmış, yüzlerini Suriyelilerin oluşturduğu "tehdit" karşısında, öteki olarak konumlandıkları Türklerin yüzüne dönmüşlerdir. Buradan hareketle ötekinin yüzüne karşı sorumluluğu temel alan bir etik anlayışın önemini reddetmemekle birlikte insanların siyasal konumlanmaları çerçevesinde farklı kişileri/grupları mağdur olarak konumlandırarak onlara yüz verebileceklerini; ayrıca her türlü duruşun da etik olarak meşrulaştırılabileceğini aklımızda tutmamız gerekir.

Yazıda izleyicinin kimin tarafını tutacağı kararına temel oluşturacak ideolojik eğilimlerin kendiliğinden oluşmadığı üzerinde duruldu. Medyadaki yaygın söylem bu eğilimlerin oluşmasında etkilidir. Alan Kurdi'nin fotoğrafına yönelik ırkçı, ayrımcı yorumlarla olayın öncesinde mültecilere ilişkin yapılan haberlerin söylemi arasındaki benzerlik, medyanın ırkçı, ayrımcı söylemi yeniden ürettiğini ve izleyicinin kalıp yargılarının oluşmasında haberlerin etkili olduğunu göstermektedir.

Etik sorumluluğun önünü tıkayan diğer bir neden mültecilerin tehdit olarak konumlandırılması kadar kurban olarak konumlandırılmasıdır, çünkü kurban olarak konumlandırma da nihayetinde insanlıktan çıkarma üzerinden işler. Etiğin merkezine ötekinin kırılabilirliğini yerleştirerek vicdanlara seslenmek önemlidir. Ancak görsellik rejimi vicdanlara seslenmenin ötesine geçmelidir. Çünkü ötekinin ağırlıklı olarak kurban olarak görülmesi failliğinin görmezden gelinmesine yol açabilir. Buradan hareketle mültecilerin kendileri için, kendi adlarına konuşabilen toplumsal failler olarak temsil edilmesinin; kendi hikayelerini anlatabilecekleri mecralar açılmasının; mültecilerin sesi olmak yerine onlara kendi seslerini yükseltebilecekleri bir alan verilmesinin, onları kırılabilirlikleri içinde temsil ederek izleyiciyi ötekinin yüzüne karşı etik sorumluluğa davet etmek kadar önemli olduğu söylenebilir.

Sonnotlar

- ¹ Fotoğraf Doğan Haber Ajansı muhabiri Nilüfer Demir tarafından çekilmiştir.
- ² Emmanuel Levinas'ın "La trace de l'autre" başlıklı yazısı *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas'tan Seçme Yazılar* (2002) başlıklı kitapta "Başka'nın İzi" olarak çevrilmiştir ve yazının içinde geçen "l'Autre" kavramı da çeviride "başka" olarak karşılanmıştır. Dolayısıyla Levinas'tan yapılan doğrudan alıntılarda kavram çeviride olduğu gibi, "başka" olarak kullanılmıştır. Ancak bu makalenin genelinde kavram "öteki" ile karşılanacaktır.
- ³ Bkz. "Bodrumda İki Kaçak Faciası Birden!..", *DHA*, 02.09.2015 http://arsiv.dha.com.tr/bodrumda-2-kacak-faciasi-birden-_1016088.html
- ⁴ 3 Eylül 2015 tarihinde dünyanın önde gelen gazetelerinin ilk sayfalarında Aylan Kurdi'nin fotoğrafı ve konuya ilişkin habere yer verilmiştir. Bkz. "Dünyayı sarsan o fotoğraf gazetelerin manşetlerinde", *Hürriyet*, 03.09.2015.
<http://www.hurriyet.com.tr/dunyayi-sarsan-o-fotograf-gazetelerin-mansetlerinde-29975363>
- ⁵ https://www.change.org/p/rt-hon-theresa-may-mp-no-more-drownings-immediate-sanctuary-for-those-fleeing-from-war?recruiter=34564932&utm_source=share_petition&utm_medium=facebook&utm_campaign=autopublish&utm_term=des-ig-share_petition-no_msg&fb_ref=Default
<https://www.change.org/p/rt-hon-theresa-may-mp-no-more-drownings-immediate-sanctuary-for-those-fleeing-from-war/u/13000892> Son Erişim Tarihi: 3 Eylül 2015
https://secure.avaaz.org/tr/no_more_drownings_loc/?bhRRldb&v=64510. Son Erişim Tarihi: 6 Eylül 2015
- ⁶ İmza kampanyası İngiltere Başbakanı David Cameron'a hitaben yazılmıştı ve şu başlığı taşıyordu: "Britain must accept its fair share of refugees seeking safety in Europe." 3 Eylül'de başlayan kampanya için, 3 Eylül 2015 tarihinde saat 13.24'te 257.447 kişi imza atmıştı. <https://www.change.org/p/david-cameron-britain-must-accept-its-fair-share-of-refugees-seeking-safety-in-europe>. Son Erişim Tarihi: 4 Eylül 2015
- ⁷ <https://twitter.com/search?q=aylan%20kurdi&src=tyah>. Son Erişim Tarihi: 13 Eylül 2015
- ⁸ "Alan Kurdi, Drowned Syrian 3-Year-Old, Mourned With Poignant Cartoons Using 'Humanity Washed Ashore' Hashtag", 03.09.2015. http://www.huffingtonpost.co.uk/2015/09/03/aylan-kurdi-drowned-syrian-boy-turkey-cartoons_n_8081458.html Son Erişim Tarihi: 04.09.2015
- "Aylan Kurdi artık melek!", *Radikal*, 03.09.2015. <http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/hayat/aylan-kurdi-artik-melek-1427664/> Son Erişim Tarihi: 04.09.2015

⁹ Adam Withnall, "If these extraordinarily powerful images of a dead Syrian child washed up on a beach don't change Europe's attitude to refugees, what will?" *The Independent*, 02.09.2015. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/if-these-extraordinarily-powerful-images-of-a-dead-syrian-child-washed-up-on-a-beach-dont-change-europes-attitude-to-refugees-what-will-10482757.html> Son Erişim Tarihi: 4 Eylül 2015

¹⁰ "Thousands march in London during pro-refugee demonstration", *The Guardian*, 17.09.2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/17/thousands-march-in-refugees-welcome-rally-in-london>.

"Thousands stage pro-migrant rallies as French politicians debate Syria refugees", 06.09.2015. <http://en.rfi.fr/europe/20150906-thousands-stage-pro-migrant-rallies-french-politicians-debate-syria-refugees>. Son Erişim Tarihi: 5 Kasım 2017.

¹¹ HaberTürk ve Milliyet gazetelerinin sitelerinde okuyucu yorumu yer almamaktadır.

¹² https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_04_2015.pdf

https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_06_2015.pdf

¹³ https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_09_2015.pdf

¹⁴ Makalede, birebir alıntı yapılan yerlerdeki yazım hataları korunmuştur.

¹⁵ "kıyıya vuran suriyeli göçmen çocuk cesedi", *Ekşi Sözlük*.

<https://eksisozluk.com/kiyiya-vuran-suriyeli-gocmen-cocuk-cesedi--4902373>

"Ekşi Sözlük'te kıyıya vuran suriyeli çocuk hakkında insanlık dışı sözler", *Haberseyret*, 03.09.2015. <http://haberseyret.com/haber/20565/eksi-sozluhte-kiyiyi-vuran-suriyeli-cocuk-hakkinda-insanlik-disi-laflar> Son Erişim Tarihi: 14 Eylül 2015

¹⁶ "kıyıya vuran suriyeli bebek cesedi", *Uludağ Sözlük*. <https://www.uludagsozluk.com/k/kiyiya-vuran-suriyeli-bebek-cesedi/1/>

¹⁷ "Ege Denizi'nde art arda göçmen faciası: 12 ölü", *Hürriyet*, 02.09.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/ege-denizinde-art-arda-gocmen-faciasi-12-olu-29966881>

¹⁸ "5'i çocuk 12 ölü 2 kayıp: Ötesi var mı?", *Hürriyet*, 02.09.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/5i-cocuk-12-olu-2-kayip-otesi-var-mi-29974095>

¹⁹ "O sahilde hayat devam etti", *Hürriyet*, 03.09.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/o-sahilde-hayat-devam-etti-29973000>

²⁰ “Minik Aylan’ın babasından çok acı ifade: Ellerimden kayıp gitti”, *Hürriyet*, 03.09.2015. <http://www.hurriyet.com.tr/minik-aylan-in-babasindan-cok-aci-ifade-ellerimden-kayip-gitti-29980039>

²¹ *Uludağ Sözlük* ile *Ekşi Sözlük* kullanıcılarının ürettikleri içeriklerin bir kısmına ve *Hürriyet* Gazetesi’ndeki haberlere yapılan yorumların bir kısmına ırkçı/ayırıcı söylemi yeniden üretmemek için makalede yer verilmemiştir.

22 https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_09_2015.pdf

Kaynakça

Ahmed S (2014). *Duyguların Kültürel Politikası*. Çev. S Komut, İstanbul: Sel.

Barthes R (1977). *Image-Music-Text*. New York: Farrar, Straus&Giroux.

Bernasconi R (2011). *Levinas Okumaları*. Çev. Z Direk, İstanbul: Pinhan.

Butler J (2005). *Kırılgan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*. Çev. B Ertür, İstanbul: Metis.

Butler J (2015). *Savaş Tertipleri*. Çev. Şeyda Öztürk, İstanbul: YKY.

Chouliaraki L (2012). Between Pity and Irony – Paradigms of Refugee Representation in Humanitarian Discourse. İçinde: K Moore, B Gross ve T Threadgold (Ed.), *Migrations and the Media*, New York: Peter Lang. 13-33.

Chouliaraki L (2006). *The Spectatorship of Suffering*. Londra: Sage.

Chouliaraki L ve Stolic T (2017). Rethinking Media Responsibility in the Refugee ‘Crisis’: A Visual Typology of European News. *Media, Culture & Society*, 1–16. DOI: 10.177/0163443717726163

Çoban Keneş H (2016). Metaforun Ayrımcı Hegemonyanın İnşasındaki Rolü: Suriyelilerin Haberleştirilmesinde Metafor Kullanımı. *Gaziantep University Journal of Social Science*, 14(2), 253-280.

Direk Z (2005). *Başkalık Deneyimi: Kita Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler*. İstanbul: YKY.

Direk Z (2011). “Cuma Adlı Adamlar’da Levinas Hakkında Sohbet.” Sohbeti yapanlar: Halil Turhanlı ve Ömer Madra. <http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/cuma-adli->

adamlarda-levinas-hakkinda-sohbet Son Erişim Tarihi: 13.08.2017.

Doğanay Ü ve Çoban Keneş H (2016) Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası. *Mülkiye Dergisi*, 40(1), 143-184.

D’Orazio F (2015). “Journey of an Image: From a Beach in Bodrum to Twenty Million Screens Across the World.” İçinde: F Vis ve O Goriunova (ed.) *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response to the Death of Aylan Kurdi*. The Visual Social Media Lab. 11-19. <https://research.gold.ac.uk/14624/1/KURDI%20REPORT.pdf>

El-Enany N (2016). Aylan Kurdi: The Human Refugee. *Law Critique*, 27, 13-15.

Fiske J (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev. S İrvan, Ankara: Ark.

Levinas E (2002). Başka’nın İzi. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran (haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 129-146.

Levinas E (2002a). Öz ve Çıkarırsızlık. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran (haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 147-163.

Levinas E (2002b). Fenomenolojiden Etiğe. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran(haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 260- 283.

Levinas E (2002c). Etik ve Sonsuz. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran (haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 295- 344.

McRobbie A (2006). Vulnerability, Violence and (Cosmopolitan) Ethics: Butler’s Precarious Life. *The British Journal of Sociology*, 57(1), 69-86.

Morse T (2016). The Consturction of Grievable Death: Toward an Analytical Framework for the Study of Mediatized Death. *European Journal of Cultural Studies*, 1-17. DOI: 10.1177/1367549416656858.

Morse T (2017). Mediatized War and the Moralizing Function of News About Disruptive Events. *Journalism*, 1-18. DOI:10.177/1464884917693861.

Redmond R (2015). Another Weekend of Tragedy Marks the Mediterranean, with up to 40 Refugees Dead. <http://www.unhcr.org/55ff19226.html>. Son Erişim Tarihi, 10.12.2017.

Silverstone R (2008). *Media and Morality: On the Rise of the Mediapolis*. Cambridge: Polity.

Türk D (2013). *Öteki, Düşman, Olay: Levinas, Schmitt ve Badiou’da Etik ve Siyaset*. İstanbul: Metis.